RECȚIUNEA PREPOZIȚIONALĂ ÎNTRE TRADIȚIE ŞI MODERNITATE

Vladimir ZAGAEVSCHI
(Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău)

Normele literare sintactice, după cum se ştie, nu sunt fixate în nici un îndreptar sau dicționar. Or, în vorbire, dar şi în publicații, circulă câte două variante ale unor construcții prepoziționale de tipul: *pahar* ***de/cu*** *apă* (tot aşa: *farfurie* ***de/cu*** *răcituri, căldare* ***de/cu*** *mere/prune, depozit* ***de/cu*** *lemne* ş.a.), *căciula* ***în/pe*** *cap* ***/ din/de pe*** *cap* (asemenea: *sacul* ***în/pe*** *spate* ***/ din/de pe*** *spate, traista* ***în/pe*** *cui* / ***din /de pe*** *cui* ş.a.), *se urcă* ***în/pe*** *pom / se coboară* ***din/de pe*** *pom* ş.a., *(el) sare* ***pe/peste/prin*** *fereastră, caiet* ***de/pentru/la*** *matematică/limba română* ş.a. Care din cele două/trei variante (dublete) ar ține de normă?

Există, pe de o parte, o tradiție îndelungată, o predilecție a majorității absolute a vorbitorilor limbii de pe întregul teritoriu lingvistic, o preferință a scriitorilor clasici şi notorii, de asemenea, a lexicografilor față de varianta originară, tradițională, consacrată prin uz, de modelul general romanic, de gândirea general umană. Pe de altă parte, persistă o altă variantă (un dublet), care, deşi cu mult mai puțin răspândită în spațiul glotic rural, este propagată cu insistență de o parte a mass-media, făcând-o să prindă rădăcini în mediul urban, cu o motivație că aceasta din urmă variantă originară, tradițională, consacrată prin uz, ar trebui să fie avantajată şi, prin urmare, legiferată.

Problema recțiunii prepoziționale între tradiție şi tendințele de tot felul a preocupat în permanență pe scriitori clasici şi pe unii lingviști.

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

M. Eminescu — după cum scrie Ioan Slavici în *Amintiri* — îi lua în derâdere pe cei care zic, ba chiar şi scriu, *un pahar **cu** apă, cu pălăria **pe** cap* ori *mă duc **în** Bucureşti* şi-i întreba „unde se zice aşa"[1].

I. Slavici însuşi, într-un articol intitulat *Două prepoziţiuni poznaşe*, având în vedere prepoziţiile ***cu*** şi ***pe***, susţine cu fermitate construcţiile prepoziţionale de tipul: *pahar **de** apă* şi *căciula **în** cap.* Printre altele, el scrie că „prepoziţinea *de* e întrebuinţată atât de întregul popor, cât şi de toţi autorii de valoare ai românilor în trei înţelesuri: ca în *furcă **de** fier*, ca în *butoi **de** vin* şi ca în *kilogram **de** carne*"[2]. Apoi, referindu-se la cea de-a doua prepoziţie, insistă asupra caracterului normativ al prepoziţiei *în*, încadrând-o în mai multe construcţii româneşti uzuale; aşadar: „*omul stă **în** picioare"*, spune I. Slavici, „*copilul are pălărie **în** cap,* iar *ciobanul poartă opincile **în** picioare,* iar *traista **în** spate, o duce **în** băţ ori o pune **în** cui."* De asemenea, continuă scriitorul, *„românului părul nu-i creşte **pe** cap, ci **în** cap ..."*[3].

M. Sadoveanu susţine şi el că „ţăranii nu vor spune niciodată *un pahar **cu** apă, magazin **cu** fierărie* şi *depozit **cu** lemne ..."*[4].

În afară de construcţiile prepoziţionale amintite, care circulă în două variante, în diferite zone diatopice, G. Coşbuc a criticat cu vehemenţă expresiile prepoziţionale, care ne vin în limbă cu duiumul, fiind nişte calcuri după modele străine, în cazul dat după modelul francez, şi pe care le poţi întâlni, după cum precizează scriitorul, în „toate ziarele din Bucureşti" sau chiar în „oricare ziar românesc". În articolul *Invaziunea lui **pentru,*** George Coşbuc susţine că „primejdia limbii noastre nu stă în partea ei lexicală, ci în partea sintactică"[5], că „ruina limbilor se naşte prin atacarea sistemului declinării, conjugării, concordanţei, articulării, *a regimului prepoziţional* (subl. de noi — Vl. Z.) şi a structurii sintactice"[6] şi că „regimul prepoziţional e cel mai expus influenţelor străine"[7]. Fiind sigur că îl vom susţine în opţiunea expresiei româneşti fireşti, în

[1] I. Slavici, *Amintiri,* în *Eminescu văzut de contemporani*, Selecţie, comentarii şi postfaţă de C. F. Popovici, Chişinău, 1989, p. 114.
[2] I. Slavici, *Opere*, vol. X, Bucureşti, 1981, p. 567.
[3] *Ibidem*, p. 568.
[4] M. Sadoveanu, *În legătură cu limba literară. 1941*, în ziarul „Glasul Moldovei„ (Chişinău), 17 iunie 1997, p. 3.
[5] G. Coşbuc, *Despre limbă şi literatură*, Ediţie îngrijită şi prefaţată de Al. Duţu, Bucureşti, 1960, p. 74.
[6] *Ibidem,* p. 76.
[7] *Ibidem.*

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

detrimentul calculului străin, chiar dacă ar putea să pară (a fi) mai logic, scriitorul ne întreabă şi se întreabă: „Crezi că sunt româneşti construcţiile acestea: *am cumpărat-o cu trei lei* şi *am schimbat pălăria pe-o căciulă?* Dar acestea: *am cumpărat-o pentru trei lei* şi *am schimbat pălăria pentru o căciulă? Biblia*, îşi continuă gândul G. Coşbuc, - zice despre Iosif: *şi l-au vândut pe el* ***cu*** *douăzeci de arginţi,* nu-i aşa, franţuziţii cred că e mai corect: *l-au vândut pe el* ***pentru*** *douăzeci de arginţi?* Cum întreabă ţăranul: ***Pentru*** *câţi vinzi fânul?* sau ***cu*** *cât vinzi fânul?"*[8].

Construcţiile prepoziţionale de tipul celor în discuţie s-au aflat, de asemenea, în câmpul de investigaţie a unor renumiţi lingvişti.

Discutând la modul cel mai general problema normativităţii lingvistice, a deontologiei şi eticii limbajului, Eugen Coşeriu scrie: „În toată lingvistica pe care o reprezint, motivul meu a fost vorbitorul ..."; „Vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către şi pentru vorbitori, nu de către şi pentru lingvişti ..."[9]. „... în limbaj norma etică este aceea de a vorbi aşa cum e norma subiectelor care ţin de aceeaşi limbă"[10]. „... tradiţia idiomatică suspendă orice tip de incongruenţă"[11]. E. Coşeriu dezvoltă gândul mai departe, susţinând, cu aceeaşi inflexibilitate, că în ştiinţă, în artă, un imperativ categoric „este acela de *a nu face concesii unui subiect particular*, acela de a respecta ori subiectul universal, ori obiectul universal, ori comunitatea (în cazul limbajului) şi această normă, acest imperativ categoric se prezintă anterior şi conştiinţei (...) la omul de ştiinţă care spune, uneori cu sacrificiul securităţii persoanei şi al libertăţii pesonale: „Aşa stau lucrurile şi nu pot spune astfel!"[12].

Al. Graur ia în dezbatere problema dată, la concret, în mai multe lucrări. Referindu-se la construcţiile prepoziţionale de tipul *pahar* ***de*** *apă* şi *pălăria* ***în*** *cap*, el scrie: „pentru a exprima măsura, se foloseşte numele recipientului, al unităţii de capacitate, de greutate etc., precedat de prepoziţia *de*. Tradiţionale sunt expresiile *pahar* ***de*** *apă, vadră* ***de*** *vin, sticlă* ***de*** *bere, kilogram* ***de*** *zahăr* etc."[13]. Mai departe continuă cu prepoziţia *în*: „pentru a introduce o parte a corpului care primeşte un obiect de îmbrăcăminte, încălţăminte etc., încă din latineşte se

[8] *Ibidem,* p. 78-79.
[9] E. Coşeriu, *Deontologia şi etica limbajului*, în Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe*, Iaşi, 1994, p. 164.
[10] Idem, *Deontologia culturii*, în Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe*, p. 174.
[11] Idem, *Competenţa lingvistică,* în Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe*, p. 47.
[12] Idem, *Deontologia culturii,* p. 174-175.
[13] Al. Graur, *Tendinţe actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 327.

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

folosea pentru aceasta prepoziția *în*, păstrată în românește: se pune *pălăria* ***în*** *cap, ghetele* ***în*** *picioare, inelul* ***în*** *deget* etc. (de asemenea *pălăria* ***în*** *cui, oala* ***într-****un par* şi aşa mai departe). În „Adevărul“ din 10. IX. 1930, scriam că nimeni nu va cere să nu spunem *a pune pălăria* ***în*** *cap*“[14]. Iată că cer, spunem noi. (Vl. Z.)

În altă lucrare, pronunțându-se în favoarea construcțiilor cu *de* şi *în*, Al. Graur aduce ca argumente de netăgăduit tradiția şi gradul de ocurență a lor în mediul rural: „Iată o expresie (e vorba de *pahar* ***cu*** *apă* — paranteza noastră — Vl. Z.) care se aude zilnic în toate localurile din Bucureşti, dar care nu se aude niciodată la țară. (...) Țăranul român zice *un pahar* ***de*** *apă.* (...) Tradiția limbii românești sprijină şi ea tot această prepoziție, de vreme ce pe aceasta o întrebuințează cele douăsprezece milioane de țărani care vorbesc românește“[15].

În cele din urmă, de construcțiile prepoziționale (sintagme atributive) de tipul *pahar* ***de/cu*** *apă* s-a ocupat şi G. Gruiță. După o minuțioasă analiză a mai multor sintagme atributive cu prepoziția *de* (*pahar* ***de/din*** *sticlă, pahar* ***de/cu*** *lapte, ceaşcă* ***de/pentru*** *ceai, ceaşcă* ***de/cu*** *ceai*), autorul conchide: „contextul precizează de fiecare dată, până la nunață, semnificația prepoziției“[16]. Exemplele cu care se operează sunt concludente şi edificatoare în acest sens: în *Beau o ceaşcă* ***de*** *ceai* prepoziția *de* desemnează conținutul, iar în *Cumpăr o ceaşcă* ***de*** *ceai* (dintr-un magazin specializat de articole de menaj), *de* arată destinația.

În unison cu opiniile examinate *supra* G. Gruiță consideră, de asemenea, că „înlocuirea lui *de*, în sintagme atributive, cu prepoziții specializate semnatic (*cu, din, pentru*) este un moft lingvistic, o renunțare nejustificată la nişte sintagme naturale, tradiționale, specifice“[17].

Ce ne facem atunci cu expresiile de tipul: *pahar* ***cu*** *apă, căciulă* ***pe*** *cap* ş.a., pe care subiectul particular, despre care vorbeşte E. Coşeriu, le propagă cu insistență din motivul că ele ar fi mai logice şi, prin urmare, mai corecte. S-a spus că o tradiție multiseculară nu poate fi răsturnată cu ajutorul logicii, oricât de rigidă ar fi.

În acest sens, E. Coşeriu vine cuurmătoarele raționamente: „Dacă avem o regulă într-o limbă, atunci nu mai judecăm eventuala incongruență, iar dacă o judecăm, greşim. Dacă pretindem că ar trebui să spunem *pahar* ***cu*** *apă,* şi nu

[14] *Ibidem*, p. 331.
[15] Al. Graur, *Puțină gramatică*, vol. II, Bucureşti, 1988, p. 7.
[16] G. Gruiță, *Gramatica normativă. 77de întrebări. 77 de răspunsuri*, Cluj-Napoca, 1994, p. 155.
[17] *Ibidem,* p. 157.

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

*pahar **de** apă,* fiind paharul *cu apă*, şi nu făcut *din apă*, greşim, fiindcă există o normă de corectitudine în limba română, după care se spune tocmai *pahar **de** apă*“[18].

Iar Al. Graur respinge din start orice încercare de aplicare a logicii acolo unde expresia este dominată de tradiție: „Nimeni n-are dreptul să intervină cu motive de logică — oricât de exacte ar fi ele — pentru a modifica o expresie consacrată de uz“. Sau: „Nimeni nu face apel la logică la fiecare cuvânt pe care îl rostește“[19].

Dar sunt aceste construcții atât de logice? Să demonstrăm doar un singur caz. Ioan Slavici, aplicând o altă logică, dovedeşte tocmai contrariul: „...ei cred că se exprimă mai desluşit când zic că pun pălăria *pe* cap, ceea ce pentru urechea românului are înțelesul că pălăria e pusă astfel, că stă pe cap, fără ca să *intre capul în ea*. Tot astfel, dacă punem un cui pe masă şi aşezăm traista deasupra lui, traista e *pe* cui. Atunci însă când zice că traista e *în* cui, românul înțelege că cuiul a intrat în traistă ori în baierele ei astfel că traista e atârnată de cui“[20].

Marele scriitor francez Anatole France, membru al Academiei Franceze, Laureat al Premiului Nobel pentru literatură, cel care în scrierile sale a folosit o limbă mult mai apropiată de vorbirea populară, a oamenilor simpli, scria şi el: „Vorbim spre a ne înțelege. De aceea deprinderea este regula absolută în ce priveşte limba. Nici ştiința, nici logica nu vor putea înlocui deprinderea, căci te exprimi rău atunci când vrei să te exprimi prea bine“[21]. Iar Mihail Sadoveanu spunea şi el că „în ce priveşte limba, să pornim de la popor şi nu vom greşi“ şi că „limba vie nu poate fi stăvilită; încercările artificiale n-au avut nici un sorț de a se statornici“[22].

Scopul articolului de față a fost doar de a pune problema normativității lingvistice a construcțiilor prepoziționale care admit câte două sau mai multe variante (dublete/triplete), să examinăm şi să demonstrăm părerile scriitorilor şi ale lingviştilor privitor la rezolvarea fenomenului discutat. Construcțiile prepoziționale concrete urmează a fi cercetate, fiecare în parte, pe bază de material bogat şi variat din următoarele perspective: (1) a răspândirii teritoriale în

[18] E. Coşeriu, *Deontologia şi etica limbajului*, p. 170.
[19] Al. Graur, *Puțină gramatică*, p. 7.
[20] I. Slavici, *Opere*, vol. X, p. 568.
[21] Cu regret, n-am fixat izvorul de unde am extras citatul.
[22] M. Sadoveanu, *op. cit.,* p. 3.

BDD-V1919 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

spaţiul glotic românesc[23]; (2) a ocurenţei fenomenului în operele literare ale scriitorilor români; (3) a fixării acestor construcţii în dicţionarele româneşti normative, enciclopedice şi universale[24]; (4) a fixităţii lor în expresii frazeologice, proverbe, zicale, ghicitori[25]; (5) a originii; (6) a prezenţei echivalentelor latineşti în celelalte limbi romanice ş.a.[26]

THE PREPOSITIONAL RECTION BETWEEN TRADITION AND MODERNITY

Abstract

The problem of linguistic normativity of prepositional constructions is discussed in this article such as: *păhar* ***de/cu*** *apă* (*a glass* ***of/with*** *water*), *căciulă* ***în/pe*** *cap* (*a hat* ***on*** *the head*) etc.

[23] Cunoscuţii lingvişti-fonologi ruşi R. I. Avanesov şi A. A. Reformatski considerau că la elaborarea normelor ortografice treuie să se ţină cont, în oarecare măsură, şi de varietatea teritorială a limbii, adică să se promoveze varianta cea mai răspândită teritorial (v. recenzia, semnată de L. N. Bulatova, în revista „Voprosy jazykoznanija“, Moskva, 1985, nr. 4, p. 147).

[24] Autorii DOOM-lui s-au sprijinit în munca lor pe o ducumentare bogată obţinută din principalele dicţionare şi îndreptare ortografice din ultimii 50 de ani şi chiar din sursele literare care susţin soluţii ortografice acceptabile (vezi *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie al limbii române*, Bucureşti, 1989, p. VI).

[25] Cf. *A sta la un pahar de vorbă; a pune pofta în cui; a-şi aprinde paie în cap; a se scula cu noaptea în cap* ş.a.

[26] Vezi Vladimir Zagaevschi, *Construcţii prepoziţionale de tipul: pahar* ***de/cu*** *vin*, în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară“ (Chişinău), 1996, nr. 5 (Omagiu profesorului Eugeniu Coşeriu la 75 de ani).

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)

The fact is part of mass-media spreads insistently the second variant, wich although phenomenon irrevocably agreed with the first variant, which is original devoted by traditional use and is used by a lot of speakers and by famous writers.

BDD-V1919 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:57:21 UTC)